

УДК 069.1:37

DOI: 10.31866/2617-7943.1.2018.147558

Юлія Ключко,*кандидат педагогічних наук, доцент,**Київський національний**університет культури і мистецтв,**Київ, Україна**klyuchko@gmail.com**<https://orcid.org/0000-0003-1969-4308>*

ПРАКТИКИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОГО ПІДХОДУ В ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МУЗЕЮ

Мета дослідження – наукове осмислення значення креативності як складової розвитку освітньої діяльності сучасних музеїв; визначення основних теоретичних здобутків, які заклали підґрунтя для розвитку креативних музейних практик у XXI столітті. **Методи дослідження** базуються на загальнонауковому принципі об'єктивності, структурно-функціональному й аналітичному методах під час аналізу освітньої діяльності музеїв. **Наукова новизна дослідження** полягає в тому, що систематизовано та узагальнено основні теоретичні здобутки, які заклали підґрунтя для розвитку креативних музейних практик у XXI столітті, досліджено найбільш успішні проекти, які розкривають освітній потенціал музеїв України. **Висновки.** Визначено, що експерименти і пошуки вітчизняних музеїв спрямовані на впровадження нових підходів і технологій взаємодії з різноманітною аудиторією. Доведено, що креативні освітні практики музеїв України реалізуються переважно в дусі культури участі (participatory culture); уміння обережно й ефективно відходити від шаблону і розвивати власний особливий підхід, допомагаючи своєму музею об'єднувати людей і предмети – важливий елемент творчої практики для сучасних музейних працівників; зниження регламентації освітнього процесу у музейному середовищі надає можливість вільного виразу думок, емоцій, почуттів, відкритості у творчому самовиразі, створенні ситуацій для ігрової імпровізації, варіативності предметно-просторового оточення.

Ключові слова: музей, креативні музейні практики, освітня діяльність музею, культура участі, проект.

Вступ. Протягом своєї багатовікової історії музей завжди був культурною інституцією, якій притаманний активний розвиток. В музеях акумульовано та представлено відібраний та осмислений досвід багатьох поколінь. Кожне нове покоління в цілому і особистість, зокрема, починають свій життєвий шлях з опанування духовної і матеріальної спадщини соціуму. Цей шлях соціальної і культурної адаптації відомий людству з давніх часів. Динаміка розвитку соціуму обумовлює необхідність модифікації функцій музею та виникнення специфічних технологій взаємодії між музеєм та аудиторією. Сьогодні за широтою охоплення аудиторій музейні заклади мають вагомий потенціал впливу на

суспільство, адже до сфери музейного впливу включаються все більш різноманітні за віком, соціальним статусом, мотиваціям, психофізіологічними можливостями та іншими характеристиками групи населення. Зростання ролі освітньої функції музею є результатом інтеграції музеїв і соціуму. Сучасні освітні практики перетворюють музейний заклад у зовсім інший культурний простір з новими формами участі відвідувача в різних видах музейної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні дослідники (Д. Агапова, М. Гнедовський, О. Лебедев, О. Сапанжа, Л. Норріс, Р. Тісдейл, М. Фер, Е. Хупер-Грінхил тощо) активно осмислюють специфіку розвитку креативних освітніх практик в музеях переважно з позицій теорії музейної комунікації, поєднуючи практичний досвід з його теоретичним обґрунтуванням. Однак сучасна ситуація весь час вносить корективи як в контент самого поняття «креативність», так і в освітню діяльність музеїв, актуалізуючи її соціальну значущість. Найбільш успішні проекти, які розкривають освітній потенціал музеїв України, повинні бути досліджені і презентовані. Оцінка креативних музейних практик, які переважно висвітлюються у засобах масової інформації, далеко не однозначна; їх аналіз на професійному рівні представлений недостатньо.

Мета статті – наукове осмислення значення креативності як складової розвитку освітньої діяльності сучасних музеїв; визначення основних теоретичних здобутків, які заклали підґрунтя для розвитку креативних музейних практик у ХХІ столітті. При розгляді даного питання, важливо розуміти, що креативність – надзвичайно потужний інструмент, який дозволяє швидко та ефективно реагувати на мінливі реалії. Тож одним із завдань освітньої діяльності музеїв є створення продукту на основі нових знань та інновацій.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день одним із лідерів в осмисленні проблем освітньої діяльності музеїв є США. У 1984 р. була опублікована принципово важлива для визначення перспективних напрямів теоретичних досліджень та розвитку освітньої діяльності доповідь Комісії Американської асоціації музеїв по темі «Музеї у новому сторіччі». Соціокультурна функція сучасного музею вперше розглядалась тут в контексті світових соціально-економічних процесів, аналіз яких виявив внутрішній зв'язок розвитку гуманітарної культури з рішенням глобальних проблем людства. Особливу місію музею як соціального інституту члени Комісії вбачали у підтримці співробітництва між народами і збереженні різноманіття світової культури. Перед музеями було поставлено завдання фіксації різноманітних способів виразу творчих починань особистості і збереження матеріальних свідчень того досвіду людства, який зазнає глибоких змін під впливом процесів глобалізації. Основний зміст доповіді зводиться до визнання незадовільного стану культурно-освітньої роботи, яка повинна стати пріоритетною в діяльності сучасного музею. Декларуючи загальні завдання музеїв країни – «збирати

і експонувати явища та предмети як фізичного світу, так і досягнення людства, а також використовувати свої колекції для примноження знань людини і взаєморозуміння» (Berryand, 1989), Американська асоціація музеїв закликала до проведення досліджень природи музейної освіти.

Сучасна концепція освіти передбачає перенесення центру уваги з передачі знань на розвиток навичок і компетенцій, які дозволяють існувати в середовищі, де неможливі точні прогнози та заздалегідь задані зразки дій. Дослідження американського Інституту музейних і бібліотечних послуг «Навички XXI століття» виділяє серед них, перш за все, критичне мислення, креативність, комунікативні вміння, здатність до партнерства, кооперації та продукування нових смислів, міждисциплінарне і крос-культурне мислення, візуальну грамотність (Institute of Museum and Library Services). Сучасний музейний відвідувач суттєво відрізняється від відвідувача минулого покоління. Зважаючи на вплив нових інформаційних технологій, трансформувались очікування людини від будь-якої форми набуття нового досвіду. Вже декілька років на американських і європейських конференціях обговорюється проблема зміни парадигм, тобто перехід від «культури споживання» до «культури участі». Загалом, термін «культура участі» ввійшов до музейної галузі із сфери інформаційних технологій, де в першу чергу означає процес виробництва та споживання інформації в мережі Інтернет. На наш погляд, в умовах музейного середовища «культура участі» можна визначати як діяльну і усвідомлену участь людей в культурних та соціальних процесах, можливість для них бути не тільки споживачами або об'єктами впливу, але й здійснювати свій власний внесок в прийняття рішень і створення культурних подій, тобто брати активну участь в процесі осмислення і актуалізації культурної спадщини. При цьому, Генрі Дженкінс (Jenkins et al., 2009) зазначає, що культуру участі не слід розглядати лише як продовження розвитку Інтернет-технологій. На його думку, суттєвим висновком із аналізу нового типу інформаційних стосунків повинна стати здатність закладів культури і освіти приймати системні рішення, які ґрунтуються на осмисленні базових основ своєї діяльності, а не просто впроваджувати в практику окремі технологічні новації.

Американська дизайнер-експозиціонер Ніна Саймон (Simon), автор першого навчального посібника «Музей участі» («Participatory museum») так визначає заклад, який працює в дусі «культури участі»: це заклад, де відвідувачі можуть самостійно створювати будь-що, об'єднуватись, обмінюватися думками між собою щодо змісту створеного. «Створювати» означає, що відвідувачі можуть привносити свої власні ідеї, об'єкти та інші форми самовиразу в музейне середовище. «Обмін думками» означає, що люди обговорюють, реорганізують і перерозподіляють як те, що вони бачать, так і те, що вони створюють під час візиту. «Об'єднуватись» передбачає взаємодію відвідувачів з іншими людьми – персоналом і відвідувачами – які розділяють їх інтереси. «Зміст створеного» означає, що все відбувається на базі об'єктів та ідей, наданих музейною інституцією.

Фактично, Н. Саймон пропагує нову модель музейної інтерактивності, «заклад, організований за принципом прилучення (participatory), не концентрує свою роботу на передачі одного і того ж послання кожному окремому відвідувачу, він збирає і дозволяє користуватись різноманітним, персоналізованим контентом, що постійно змінюється, і створений сумісно з відвідувачами. Заклад пропонує відвідувачам відреагувати і додати свій коментар до культурних артефактів, наукових даних та історичних записів у експозиції; демонструє різноманітні творіння і думки людей, які не є фахівцями. Такий заклад стає для людей місцем зустрічі для діалогу з приводу того, що представлено в експозиції. Ці заклади... створюються і управляються сумісно з відвідувачами» (Лещенко, 2011).

Сучасний музей – це інституція, яка є колективним продуктом: все, що є музеєм, походить із людської природи або зроблено людиною. Сама ця інституція – продукт людини, вона фінансується людьми, тому люди мають знати, що там є насправді. Музей зобов'язаний сприймати те, чого хочуть люди, із цим працювати та це інтегрувати. Програма «Партнерство для вмінь XXI століття» називає креативне мислення, творчу співпрацю і впровадження інновацій найважливішими навичками в підготовці студентів до майбутнього життя і роботи (Норріс, Тісдейл, 2017, с. 156). На наш погляд, креативність може стати однією з визначальних тенденцій XXI століття, креативність перетворюється на одну з найважливіших навичок для сучасних працівників. Зважаючи на суспільні трансформації, музеї мають унікальну нагоду стати творчим осердям громад, перебрати на себе важливу функцію – допомагати публіці розкривати й реалізовувати свій творчий потенціал. Слід також підкреслити, що такі ідеї і реалії кінця XX – початку XXI ст., як розширення кола об'єктів матеріальної і нематеріальної спадщини, трансформація класичної моделі музею, поява нових видів музеїв, розвиток «нової музеології», а також впровадження системного менеджменту, все більшою мірою передбачають формування у музейного персоналу інституціональної відповідальності, вміння вирішувати інтегративні та комунікативні завдання, постійної готовності до змін, інноваційної активності, пошуку нетрадиційних схем при вирішенні завдань збереження, презентації та інтерпретації музейних колекцій. На думку фахівців, уміння обережно й ефективно відходити від шаблону і розвивати власний особливий підхід, допомагаючи своєму музею об'єднувати людей і предмети – важливий елемент творчої практики для сучасних музейних працівників (Норріс & Тісдейл, 2017, с. 18). «Творчість – це рух людства вперед на основі попередніх здобутків. Ідея не повинна зривати дах, щоб її визнали креативною, але вона має бути принаймні трішки новою, навіть якщо це вже перевірена часом ідея, яку по-новому використали у вашій організації, або нова комбінація двох відомих концептів» (Норріс & Тісдейл, 2017, с. 11). Ідеї – цінний ресурс, який треба розвивати і підтримувати у музеї.

На сьогодні, поняття «креативна музейна практика» можна визначити як генерування ідей у музейних відділах (нові сміливі інтерпретації, методи управління чи навіть фандрайзингові стратегії), творче вирішення різних проблем, а ще – і саме це більшість людей має на думці, – художня креативність (те, що робить музей естетично привабливим) (Horric & Тісдейл, 2017, с. 10). Музеї розвивають креативні здібності, коли дають своїй аудиторії можливість відчувати, як це – не знати достеменно, куди ви прямуєте, але все-таки бути впевненими, що в результаті ви отримаєте щось корисне і цікаве.

Розглянемо більш докладно креативні освітні практики музеїв України, що реалізуються в дусі культури участі (*participatory culture*). Заслугує на увагу проведення у ряді музеїв України в рамках Програми Східного партнерства з питань культури проекту «Новий подих культури: спадщина, наповнена життям мистецтва». Реалізація проекту проходила із використанням методології воркшопів (*Workshop*) – групових навчальних заходів, під час яких учасники вчать не стільки завдяки теорії, скільки, насамперед, власній активній роботі. Відповідно до завдань проекту, воркшопи представляли собою творче дослідження, в центрі якого лежала проблема переосмислення, осучаснення музею, його колекцій та експонатів. Зокрема, у Херсонському обласному художньому музеї ім. О. Шовкуненка з метою відходу від негативних стереотипів про музей як про нудний і статичний архів «старих» картин і предметів учасникам воркшопу було запропоновано придумати і провести ряд альтернативних екскурсій. Суть подібних екскурсій полягає в описі об'єктів музейного середовища, обраних автором на основі якогось суб'єктивного критерію. Автор сам визначає цінність цих об'єктів і прагне в ході екскурсії поділитися своїми оціночними судженнями з глядачами. Причому естетична та історична цінність обраних об'єктів можуть бути далеко не найголовнішими пріоритетами. Автори могли робити екскурсії по геометричним орнаментам в будівлі, по музейним запахам, по предметам, в яких переважає певний колір, могли скласти звукову карту музею тощо.

Для Одеського муніципального музею особистих колекцій ім. Блещунова була розроблена унікальна концепція воркшопу. Особливість цього музею полягає в тому, що його наповнює атмосфера «домашньої колекції» і традицій, які виникли ще за життя його власника. Зважаючи на те, що предмети розміщені не стільки в хронологічній послідовності, скільки зібрані за принципом використання і географією, учасникам запропонували використовувати техніку колажу, де цінний не стільки кожен предмет, скільки комбінація сюжетів, форм і функцій предметів, представлених в одному залі або в одній композиції. Кожен вид колажу був прив'язаний до одного із залів музею. Таким чином, глядачі могли не тільки побачити як трансформуються в роботах авторів вже знайомі експонати музею, але й познайомитись з різноманітними техніками колажу. Кожна кімната – окрема тема і окрема техніка.

В результаті, учасники воркшопу спробували себе майже в усіх актуальних техніках колажу: від простої аплікації до багаторівневої об'ємної конструкції (Неформальна освіта в музеї: практичні поради з досвіду застосування, 2013).

З огляду на зазначене, проект і виставка «Герої. Спроба інвентаризації» (НХМУ) – мабуть, перший масштабний успішний музейний учасницький проект в Україні. Музей показав, наскільки актуальною для суспільства може бути музейна колекція, як через експонат – через минуле – можна обговорювати сучасні і вкрай болісні проблеми, залучаючи до осмислення значну кількість українців. Виставка «Герої. Спроба інвентаризації» (грудень 2014 – травень 2015) стала результатом участі Національного художнього музею України у Регіональному проекті «Машина часу. Музеї у XXI столітті» Гете-Інституту у Східній Європі та Центральній Азії. Усі експонати виставки об'єднувала спільна ідея – показати, кого героїзували у різні часи. Зокрема, на виставці через мистецькі твори різних періодів української історії (від іконопису до 1990-х років) досліджувався образ «героя» і процес його творення: героя реального, міфічного, ідеологічного. Куратори виставки не пропонували свого бачення сучасного українського героя, не називали конкретних імен: музей виступив модератором культурного діалогу, пропонуючи спільноті актуальні теми для обговорення. Найбільш неоднозначну реакцію викликало у відвідувачів мистецтво радянської доби. Зрештою, одним із завдань виставки було спровокувати дискусію з метою переосмислити, хто такі герої, яку суспільну роль вони відіграють, які герої нав'язувались суспільству, хто є сучасним героєм. Музей не вперше проводить виставки дослідницького спрямування, які провокують до самостійних роздумів та інтерпретацій. Проте це вперше було створено таку масштабну і насичену експозицію, яку супроводжував солідний текстовий матеріал – детальні «інвентарні книги» по творах і лаконічні експлікації, які розкривали сенс тематичних вузлів. Міхаель Фер, один із розробників концепції виставки, незалежний музейний куратор (Берлін, Німеччина), директор інституту «Мистецтво в контексті» при Берлінському університеті мистецтв зазначив, що «роль музеїв – гуманізувати донесення інформації, якої надзвичайно багато в медіа-просторі» (Проект: Герої, 2015).

Висновки. Сучасна ситуація зобов'язує музеї розширювати свої освітні практики. Експерименти і пошуки вітчизняних музеїв спрямовані на впровадження нових підходів і технологій взаємодії з різноманітною аудиторією. Загалом, проведений нами аналіз засвідчив, що сучасні практики розвитку креативного підходу в освітній діяльності музею передбачають генерування ідей у музейних відділах (нові сміливі інтерпретації, методи управління чи навіть фандрайзингові стратегії), творче вирішення різних проблем, художню креативність (те, що робить музей естетично привабливим). Уміння обережно й ефективно відходити від шаблону і розвивати власний особливий підхід, допомагаючи своєму

музею об'єднувати людей і предмети – важливий елемент творчої практики для сучасних музейних працівників; зниження регламентації освітнього процесу у музейному середовищі надає можливість вільного виразу думок, емоцій, почуттів, відкритості у творчому самовиразі, створенні ситуацій для ігрової імпровізації, варіативності предметно-просторового оточення. Сучасний музей виступає в ролі модератора діалогу і представляє не одну точку зору, а цілий спектр думок у їх динаміці; зусилля музейного закладу сконцентровані на дослідженні інтересів і потреб аудиторії, спробах зрозуміти, що саме в колекції може входити в резонанс з життєвими інтересами спільноти і як досягти живого діалогу з сучасністю.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Лещенко, А. (2011). Participatory Museum: новый уровень музейной интерактивности. *Музей*, 3, 38-40.
- Неформальна освіта в музеї: практичні поради з досвіду застосування*. (2013). Херсон: Гілея.
- Норріс, Л., & Тісдейл, Р. (2017). *Креативність у музейній практиці* (А. Коструба, Г. Кузьо, О. Омельчук, & Є. Червоний, Пер.). Київ: Видавець Чередниченко А.М.
- Проект: Герої. (2015). *Музейний простір*, 1-2, 32-40.
- Berry, N. & Mayer, S. (Eds.). (1989). *Museum education: History, Theory and Practice*. Reston, VA: National Art Education Association.
- Institute of Museum and Library Services. (n. d.). Museums, Libraries, and 21st Century Skills. Retrieved from http://www.imls.gov/about/21st_century_skills_home.aspx.
- Jenkins, H., Purushotma, R., Weigel, M., Clinton, K., & Robison, A. J. (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Simon, N. (2010). *Participatory museum*. Santa Cruz, CA: Museum. Retrieved from <http://www.participatorymuseum.org>.

REFERENCES

- Berry, N. & Mayer, S. (Eds.). (1989). *Museum education: History, Theory and Practice*. Reston, VA: National Art Education Association [in English].
- Institute of Museum and Library Services. (n. d.). Museums, Libraries, and 21st Century Skills. Retrieved from http://www.imls.gov/about/21st_century_skills_home.aspx [in English].
- Jenkins, H., Purushotma, R., Weigel, M., Clinton, K., & Robison, A.J. (2009). *Confronting the Challenges of Participatory Culture: Media Education for the 21st Century*. Cambridge, MA: The MIT Press [in English].
- Leschenko, A. (2011). Participatory Museum: novyy uroven muzeynoy interaktivnosti [Participatory Museum: a new level of museum interactivity]. *Muzey*, 3, 38-40 [in Russian].
- Neformalna osvita v muzei: praktychni porady z dosvidu zastosuvannia* [Non-formal education in the museum: practical advice on experience]. (2013). Kherson: Hileia. [in Ukrainian].

- Norris, L., & Tisdeil, R. (2017). *Kreatyvniyst u muzeinii praktytsi* (A. Kostruba, H. Kuzo, O. Omelchuk, & Ye. Chervonyi, Trans). Kyiv: Vydavets Cherednychenko A.M. [in Ukrainian].
- Proekt: Heroi* [Project: Heroes]. (2015). *Muzeinyi prostir*, 1-2, 32-40. [in Ukrainian].
- Simon, N. (2010). *Participatory museum*. Santa Cruz, CA: Museum. Retrieved from <http://www.participatorymuseum.org> [in English].

UDC 069.1:37

Yuliia Kliuchko,
PhD in Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Kyiv National University
of Culture and Arts,
Kyiv, Ukraine
klyuchkoy@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1969-4308>

THE PRACTICE OF THE CREATIVE APPROACH DEVELOPMENT IN THE MUSEUM EDUCATIONAL ACTIVITIES

The aim of the research is a scientific understanding of the value of creativity as a component of the development of educational activities in modern museums; determination of the basic theoretical achievements that laid the Foundation for the development of creative Museum practices in the 21st century. **The research methodology** is based on the general scientific principle of objectivity, structural-functional and analytical methods in the course of analysis is of educational work in museums. **The scientific novelty of the research** lies in the fact that a systematic and generalized basic theoretical achievements that laid the Foundation for the development of creative Museum practices in the 21st century, which has explored the most successful projects that reveal the educational the potential of museums in Ukraine. **Conclusions.** It has determined that the experimentation and searching for local museum aimed at implementation of new approaches and technologies to interact with a diverse audience. It has proved that creative educational practice of museums in Ukraine are implemented mainly in the spirit of a culture in participation (participatory culture); the ability to carefully and effectively move away from the template and develop its own special approach, helping his Museum to unite people and it emission important element of the creative practice form modern museum workers; reducing the educational process role in the Museum environment which provides the possibility of free expression of thoughts, emotions, feelings, openness in the creative self-expression, creating situations for playing improvisations, the variety of subject-spatial environment. **Key words:** Museum, creative Museum practices, educational activities of the Museum, culture, project.

УДК 069.1:37

Юлия Ключко,

кандидат педагогических наук, доцент,
Киевский национальный университет
культуры и искусств
klyuchkoy@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1969-4308>

ПРАКТИКИ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МУЗЕЯ

Цель исследования – научное осмысление значения креативности как составляющей развития образовательной деятельности современных музеев; определение основных теоретических достижений, которые стали основой для развития креативных музейных практик в XXI столетии. **Методы исследования** основаны на общенаучном принципе объективности, структурно-функциональном и аналитическом методах в ходе анализа образовательной деятельности музеев. **Научная новизна исследования** состоит в том, что систематизированы и обобщены основные теоретические достижения, которые стали основой для развития креативных музейных практик в XXI столетии, изучены наиболее успешные проекты, которые раскрывают образовательный потенциал музеев Украины. **Выводы.** Определено, что эксперименты и поиски отечественных музеев направлены на внедрение новых подходов и технологий взаимодействия с разной аудиторией. Доказано, что креативные образовательные практики музеев Украины реализуются преимущественно в духе культуры участия (participatory culture); умение осторожно и эффективно отходить от шаблона и развивать собственный особенный подход, помогая своему музею объединять людей и предметы – важный элемент творческой практики для современных музейных работников; снижение регламентации образовательного процесса в музейной среде дает возможность свободного выражения мыслей, эмоций, чувств, открытости в творческом самовыражении, создании ситуаций для игровой импровизации, вариативности предметно-средового окружения.

Ключевые слова: музей, креативные музейные практики, образовательная деятельность музея, культура участия, проект.